

การฟื้นฟูบูรณะประเทศ หลังวิกฤตการณ์รุนแรง

ประเวศ วะสี

(๑๗ เมษายน ๒๕๕๑)

ในประเทศใดประเทศหนึ่งเมื่อมีความเครียดในระบบสูงถึงขนาดก็จะระเบิดออกไปเป็นความรุนแรง เช่น เกิดจลาจล เกิดสงครามกลางเมือง หรือสงครามระหว่างประเทศ หรือเกิดการปฏิวัติ เช่น การปฏิวัติฝรั่งเศส สงครามกลางเมืองระหว่างฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ในสหรัฐอเมริกา หรือสงครามโลก

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เยอรมนีและญี่ปุ่น ซึ่งเป็นฝ่ายแพ้สงครามกลับเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะการแพ้สงครามเป็นโอกาสที่ชะล้างของเก่าๆ ที่ไม่ถูกต้องซึ่งสะสมอยู่ในระบบจนนำไปสู่ความเครียดและการแพ้สงคราม

ประเทศไทยสะสมความเครียดในระบบไว้สูง อาจระเบิดไปสู่ความรุนแรงในรูปใดรูปหนึ่ง ซึ่งถ้าถอดชนวนระเบิดออกได้ทันทีก็ดี แต่ถ้าไม่ทันก็ต้องคิดว่าชะล้างความไม่ถูกต้องอันสะสมอยู่ในระบบและฟื้นฟูบูรณะประเทศได้อย่างไร ภายหลังความรุนแรงควรมีกลุ่มและเครือข่ายศึกษาการฟื้นฟูบูรณะประเทศอย่างจริงจัง

๑.

ชนวนความรุนแรง

ขณะนี้คนไทยแบ่งขั้วอย่างเข้มระหว่างฝ่ายรักทักษิณกับฝ่ายเกลียดทักษิณอย่างรุนแรง ต่างฝ่ายต่างเห็นและยึดถือในความเห็นข้างของตนๆ

ฝ่ายรักทักษิณ เห็นว่าทักษิณเป็นคนเก่ง คนดี มีความสามารถสูง เห็นใจคนจน มีศักยภาพในการแก้ปัญหาใหญ่ๆ ของประเทศได้ จะพาบ้านเมืองไปสู่ความเจริญ

ฝ่ายเกลียดทักษิณ เห็นว่าทักษิณขาดความสุจริต เชื่อถือไม่ได้ ขาดสัมมาวาจา ชอบพูดให้เกิดความแตกแยกในบ้านเมือง ถือเงินเป็นใหญ่ จะพาบ้านเมืองไปสู่ความล่มจม

นั่นเป็นคร่ำๆ ที่เห็นต่างกันแบบหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ละฝ่ายอาจเพิ่มเติมคุณลักษณะ หรือโทษลักษณะ ตามที่ฝ่ายของตนเห็นได้มากกว่าเท่าที่เขียนข้างบน

เมื่อมีประเด็นการกระทำผิดกฎหมายของคุณทักษิณและพวก ก็เกิดความแตกแยกในความซับซ้อน ผู้ถือหลักนิติธรรมที่ว่าทุกอย่างต้องเป็นไปตามกฎหมาย ฝ่ายคุณทักษิณก็ว่ากฎหมายไม่เป็นธรรมต้องแก้

กฎหมาย คือแก้รัฐธรรมนูญ อีกฝ่ายก็ว่าถ้ารัฐธรรมนูญไม่เป็นธรรม รัฐบาลนี้ก็มาจากรัฐธรรมนูญนี้ซึ่ง ย่อมขาดความชอบธรรมไปด้วย ถ้าคนทำผิดทำไม่ไม่แก้ที่คนมาแก้หลักการทำไม... ฯลฯ

รัฐบาลคงใช้เสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎรแก้รัฐธรรมนูญ หรือเขียนขึ้นใหม่ทั้งฉบับได้สำเร็จ แต่ปัญหามันไม่จบแค่นั้นแต่อาจเป็นการก่อเวรต่อไป เพราะฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยก็จะว่าแก้รัฐธรรมนูญเพื่อ ตัวเองและเคลื่อนไหวดำเนิน

จริงๆ แล้วความขัดแย้งมีความซับซ้อนกว่าเท่าที่กล่าว แต่ก็พอจะให้เห็นความซับซ้อนของความ ขัดแย้งที่ยากจะหาทางออกด้วยสันติวิธี ความเครียดในระบบที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จึงอาจนำไปสู่ความรุนแรง

ที่เราไม่สามารถคลายความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เพราะเหตุหลายประการ เช่น

- (๑) สังคมไทยมีวิถีคิดแบบแยกข้างแยกขั้วตายตัว ขาดความคิดเชิงวิจรณญาณด้วยเหตุผล ใน ระยะเวลาหลังมีผู้นำที่นำการคิดแบบแยกข้างแยกขั้วให้แรงขึ้นอีก การคิดแบบนี้ทำให้ขาด ปัญญาญาณ ไม่สามารถแก้ความรุนแรงด้วยสันติวิธี
- (๒) สังคมไทยขาดความสนใจและทักษะในการแก้ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ถึงจะมีความ พยายามกันอยู่บ้างก็ไม่ทันการ
- (๓) ขาดผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือที่จะช่วยคลี่คลายความขัดแย้ง ไม่เหมือนอังกฤษซึ่งมีลอร์ดนั่นลอร์ดนี่ที่ผู้คนเชื่อถือ เข้ามาช่วยหาทางออกเมื่อบ้านเมือง ถึงทางตัน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะในระบบศักดินาของเราที่ดำรงอยู่เป็นร้อยๆ ปีมีกลไกที่จะ ป้องกันหรือทำลายคนที่จะมีบารมีในสังคม เพราะกลัวจะกระทบพระราชอำนาจ บวกกับ ความคิดแบบแยกข้างแยกขั้วตามที่กล่าวถึงในข้อ (๑) รวมถึงการสื่อสารในลักษณะแยก ข้างตายตัวทำให้ไม่เหลือใครในสังคมที่จะช่วยหาทางออกให้บ้านเมืองเมื่อถึงทางตัน

แม้เพราะเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงหลีกเลี่ยงความรุนแรงไปได้ยาก

๒.

การป้องกันความรุนแรงเฉพะหน้า

เมื่อก่อนเลือกตั้ง ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๐ ผมคิดว่าเมื่อพรรคพลังประชาชนชนะและจัดตั้งรัฐบาล จะพยายามสร้างความสมานฉันท์ให้บ้านเมือง เพราะธรรมชาติรัฐบาลใดๆ ย่อมต้องการความสำเร็จ การณ์ กลับตรงข้าม ตามที่สื่อมวลชนกล่าวถึงรัฐบาลนี้ว่ามี “สายล่อฟ้า” อยู่หลายคน ความตึงเครียดจึงก่อตัวขึ้น โดยรวดเร็วผิดธรรมดา

สิ่งที่อาจป้องกันความรุนแรงเฉพะหน้าได้คือ สังคม สื่อมวลชน และวงวิชาการ ต้องเข้ามา เรียกร้องกำกับดูแลให้ความขัดแย้งเป็น ไปด้วยสันติวิธีอยู่ภายในกรอบของกฎหมาย ใช้หลักฐานข้อเท็จจริง และเหตุผล ไม่ใช่ความถ้อย ก้าวร้าว และความไม่จริง

ทุกฝ่ายที่ขัดแย้งกันควรจะเอาชนะใจสาธารณะด้วยการใช้ความจริงใจ ความมีเหตุผล สันติวิธี อยู่ในกรอบของกฎหมาย ประกอบด้วยความสุภาพ และอหิงสกรรม

นี่คือวิถีของคนที่เจริญ หรือวิถีอารยะ ไม่ใช่ใช้ความป่าเถื่อน กักขฬะ อนารยะ ประชาธิปไตยต้องเป็นวิถีอารยะ ถ้าสังคมช่วยกันเรียกร้องกำกับดูแลให้ความขัดแย้งดำเนินไปตามวิถีอารยะ ประชาธิปไตยก็จะก้าวหน้าไปสู่ความลงตัวที่สันติประชาธรรมได้

แม้วิถีอารยะดังกล่าวอาจป้องกันความรุนแรงได้ แต่ก็อาจจะเกิดไม่ทันและบ้านเมืองหลุดเข้าไปสู่ความรุนแรง จึงต้องคิดกันต่อไปว่าภายหลังจากความรุนแรงจะฟื้นฟูบูรณะบ้านเมืองกันอย่างไร

๓.

การฟื้นฟูบูรณะประเทศภายหลังความรุนแรง

กลุ่มต่างๆ ควรจะรีบเตรียมตัวกันเสียแต่บัดนี้ว่าภายหลังจากความรุนแรงจะฟื้นฟูบูรณะประเทศกันอย่างไร เป็นธรรมดาที่ภายหลังความรุนแรงทุกฝ่ายจะเข้ามาตกลงกันง่ายขึ้นว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้อย่างไร จะมีกรอบ กติกา และกลไกใหม่อย่างไร เราไม่สามารถกลับไปสู่สถานะเดิมได้ เพราะสถานะเดิมนั้นแหละที่ทำให้เกิดความเครียดในระบบจนระเบิดเป็นความรุนแรง เราต้องไปสู่สถานะใหม่ที่ลงตัว การจะไปสู่สถานะใหม่ที่ลงตัวควรพิจารณาประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

(๑) การรวมศูนย์อำนาจการเมืองการปกครองไว้ที่ส่วนกลางที่ทำมาแต่ ร.๕ เป็นไปไม่ได้อีกต่อไป การรวมศูนย์อำนาจและวัฒนธรรมมาไว้ที่ราชการส่วนกลางที่ทำมาแต่ ร.๕ ทำให้เกิดความเครียดในระบบมากขึ้นเรื่อยๆ เมื่อสังคมเติบโตหลากหลายเชื่อมโยงและซับซ้อนขึ้น ปัญหาความรุนแรงที่ ๓ จังหวัดชายแดนใต้เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างอำนาจรัฐรวมศูนย์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น อำนาจรวมศูนย์ทำให้ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอแก้ปัญหาของตัวเองไม่ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันกลไกของรัฐก็ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่สามารถแก้ปัญหาอะไรได้เลย ไม่ว่าจะเป็นความยากจน ความอยู่ดีศรีธรรมในสังคม การศึกษา สิ่งแวดล้อม ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้ประเทศทั้งประเทศสะสมปัญหาต่างๆ มากขึ้นเรื่อยๆ อำนาจรัฐรวมศูนย์นี้คือรัฐเผด็จการ การเลือกตั้งเป็นเพียงพิธีกรรมที่จะทำให้ผู้ชนะมาสวมอำนาจรัฐเผด็จการ นักเลือกตั้งจึงยอมลงทุนเต็มที่ที่จะเข้ามาสวมใช้อำนาจรัฐรวมศูนย์แบบผู้ชนะกินรวบ อำนาจรวมศูนย์เชื่อเชิญให้เกิดทุจริตคอร์รัปชันอย่างรุนแรง เป็นบ่อเกิดของการได้นักการเมืองที่ขาดคุณภาพและคุณธรรม เป็นต้นตอของวิกฤตการณ์ทางการเมืองซ้ำซาก

หลังวิกฤตการณ์รุนแรงคราวนี้ทุกฝ่ายควรร่วมกันเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครองแบบกระจุกอำนาจไปสู่การกระจายอำนาจในรูปแบบต่างๆ มากที่สุด ประชาธิปไตยที่แท้ต้องมีการกระจายอำนาจไปทั่วองคาพยพของสังคม ข้าราชการบริหารและสังคมควรต้องตระหนักว่าการรวมศูนย์ทุกสิ่งทุกอย่างไว้กับสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นไปไม่ได้อีกต่อไป และอันตรายต่อสถาบันเองด้วย ควรจะเอื้ออำนาจการกระจายอำนาจและศักดิ์ศรีออกไปให้ทั่วสังคม

(๒) **กระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจัง** ชุมชนท้องถิ่นควรจะมีอิสระในการคิดเองทำเองให้มากที่สุด โดยภาคอื่นๆ เช่น ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคธุรกิจ ส่งเสริมสนับสนุน ถ้าชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งจะแก้ปัญหาต่างๆ ไปได้เกือบหมด เช่น ความยากจน การรักษาสีงแวดล้อม การศึกษา สุขภาพ วัฒนธรรม ความยุติธรรมชุมชน และเป็นประชาธิปไตยที่ฐานของสังคมอันจะทำให้ประชาธิปไตยระดับชาติมีคุณภาพขึ้น เมื่อมีการกระจายอำนาจไปสู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างทั่วถึง การปฏิวัติรัฐประหารก็ทำไม่ได้ และการเมืองระดับชาติที่ขาดคุณภาพก็ทำร้ายประเทศไม่ได้มาก อย่างในประเทศอินเดียและมาเลเซีย ซึ่งมีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นแล้ว จะไม่มีการปฏิวัติรัฐประหารเลย

(๓) **ประชาสังคมและการเมืองภาคพลเมือง** สังคมไทยเป็นสังคมแนวตั้ง คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีอำนาจข้างบนกับผู้ไม่มีอำนาจข้างล่าง สังคมแบบนี้เศรษฐกิจจะไม่ดี การเมืองจะไม่ดี และศีลธรรมจะไม่ดี และไม่มีทางคิดรวบรัดที่ยังเป็นสังคมแนวตั้ง ต้องปรับเปลี่ยนให้เป็นสังคมแนวราบ ที่ทุกคนมีศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนอย่างเท่าเทียมกัน สามารถรวมตัวร่วมคิดร่วมทำด้วยภราดรภาพ สังคมที่มีการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำด้วยความเสมอภาคเต็มไปหมดเรียกว่ามีความเป็นประชาสังคม (Civil Society) ต่อเมื่อมีความเป็นประชาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และศีลธรรม จึงจะดี

ต้องส่งเสริมความเป็นพลเมืองและการเมืองภาคพลเมือง ประชาชนจะต้องเปลี่ยนสภาพจากไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินหมอบกราบคาน่าไปเป็นพลเมือง (Citizen) ที่มีศักดิ์ศรี มีเกียรติ มีอิสระ มีความรู้ มีส่วนร่วมในกิจการส่วนรวม

การเมืองภาคพลเมืองหมายถึงพลเมืองมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ในการวางแผนและขับเคลื่อนการพัฒนา และในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ **การเมืองภาคพลเมืองจะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการทำให้การเมืองมีคุณภาพ** ต้องสร้างความเข้าใจว่าการเมืองภาคพลเมืองเป็นความถูกต้องและถูกกฎหมายที่ทุกฝ่ายควรส่งเสริมสนับสนุน ประชาสังคมและการเมืองภาคพลเมืองคือสาระของประชาธิปไตย ในขณะที่การเลือกตั้งคือรูปแบบ การเมืองภาคพลเมืองไม่ใช่พรรคการเมือง พรรคการเมืองแสวงอำนาจ แต่การเมืองภาคพลเมืองแสวงความถูกต้อง ระบบการศึกษาทั้งหมดและการสื่อสารควรเข้ามาเสริมสร้างความเป็นพลเมืองและการเมืองภาคพลเมืองให้เกิดเร็วที่สุด ภาคธุรกิจก็เช่นเดียวกัน

(๔) **ความเข้มแข็งของระบบศาลและเสรีภาพของสื่อมวลชน** ความเข้มแข็งของระบบศาล และเสรีภาพของสื่อมวลชนคือเสาหลักของประชาธิปไตย เฝ้าระวังจะคุกคามขัดขวางอำนาจของตุลาการและเสรีภาพของสื่อมวลชนเสมอ ความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมืองจะช่วยปกป้องศาลและสื่อมวลชนจากการคุกคามของการเมือง

(๕) **ระบบการสื่อสารที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทั่วประเทศ** ประชาธิปไตยคือการเปิดพื้นที่ เฝ้าระวังคือการปิดพื้นที่ ที่แล้วมาการสื่อสารเป็นเครื่องมือของรัฐและธุรกิจ แต่ปิดพื้นที่สำหรับประชาชน ต่อไปต้องมีระบบการสื่อสารที่ประชาชนทั่วประเทศใช้สื่อสารได้ทั้งโดยวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต

วันหนึ่งๆ จะมีประชาชนสื่อสารเป็นแสนๆ ขึ้น อาจเป็นเรื่องร้องทุกข์เจ้าหน้าที่รัฐ เรื่องการทำมาหากิน เรื่องดีๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือเรื่องข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาบ้านเมือง ควรมีระบบการสังเคราะห์จัดหมวดหมู่เรื่องที่ประชาชนสื่อสาร และนำไปใช้งานอย่างเหมาะสมต่อไป การที่ประชาชน

สามารถสื่อสารกันได้ทั้งประเทศ จะเป็นการปฏิวัติประชาธิปไตย ความชั่วจะลดลงความดีจะเพิ่มขึ้น บ้านเมืองจะเจริญอย่างรวดเร็ว การเมืองภาคพลเมืองควรจะเข้ามาดูแลผลักดันให้เกิดระบบการสื่อสารที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนทั้งประเทศ

(๖) **ลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบท** ช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบททำให้เกิดปัญหาทางการเมืองที่ไม่มีทางออกอย่างที่ผ่านมา กล่าวคือชาวชนบทเลือกผู้แทนราษฎรอย่างหนึ่ง ชาวเมืองเลือกอีกอย่างหนึ่ง เนื่องจากชนบทมีผู้แทนราษฎรมากกว่า ชนบทจึงเป็นผู้ตั้งรัฐบาล แต่ชาวเมืองเป็นผู้ล้มรัฐบาล แบบที่ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เรียกว่า “สองนคราประชาธิปไตย” ความขัดแย้งทางการเมืองคือความขัดแย้งระหว่างเมืองกับชนบท ต้องระวังมิให้การเมืองมาทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างเมืองกับชนบทรุนแรงขึ้น ชาวเมืองจะต้องสนใจในการลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทอย่างจริงจัง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น การเปิดพื้นที่การสื่อสารดังกล่าวข้างบน เป็นการทำให้ชนบทเข้มแข็ง ถ้าระบบเศรษฐกิจมหภาคไปเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชนอย่างเกื้อกูลกันจะลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทลง ถ้าระบบการศึกษาทั้งหมดหันมาสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นจะเข้มแข็งโดยรวดเร็ว ช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทจะลดลงและหายไป

การลดช่องว่างระหว่างเมืองกับชนบทคือการพัฒนาการเมือง

(๗) **ปรับระบบการศึกษาให้ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น สร้างความเป็นพลเมือง ส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง** ระบบการศึกษามีผลอย่างมากต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ถ้าความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นที่ดี ความเป็นพลเมืองที่ดี ความเป็นประชาสังคมที่ดี การเมืองภาคพลเมืองที่ดี หรือการสื่อสารที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนที่ดี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประชาธิปไตย ถ้าระบบการศึกษาผลจากการลอยตัว (Non-engaged) มาเป็นระบบการศึกษาที่กัมมันตะ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น เสริมสร้างความเป็นพลเมือง ความเป็นประชาสังคม การเมืองภาคพลเมือง และเป็นปากเป็นเสียงให้กับ การเปิดพื้นที่การสื่อสารให้ประชาชน จะเป็นคุณต่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยิ่ง การเมืองภาคพลเมืองและภาคธุรกิจน่าจะเข้ามาช่วยสนับสนุนให้ระบบการศึกษาสามารถปรับตัวดังกล่าวได้

(๘) **ลดอำนาจเงินทางการเมืองหรือธนธิปไตย** การที่มีการใช้เงินขนาดใหญ่เข้ามาช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ทำให้เกิดชนกิจการเมือง (Money Politics) เป็นต้นตอให้การเมืองคือคุณภาพ ค้อยจริยธรรมนำไปสู่ความขัดแย้งและอาจเกิดความรุนแรง หลังจากเกิดเหตุการณ์รุนแรงคราวนี้ต้องร่วมกันหาทางวางระบบเพื่อลดอำนาจเงินทางการเมือง เช่น

ให้สมัคร สส. ได้โดยไม่สังกัดพรรค เพื่อความเป็นอิสระจากนายทุนเจ้าของพรรค

พรรคการเมืองต้องเป็นองค์กรมหาชนไม่ใช่มีเจ้าของพรรค พรรคการเมืองต้องเกิดจากการรวมตัวของคนที่มอดุมการณ์ที่จะทำเพื่อบ้านเมือง ไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งมีเงินมากแล้วมาเป็นเจ้าของพรรคควบคุมกินรวบได้เบ็ดเสร็จ นี่ไม่ใช่ประชาธิปไตย พรรคการเมืองต้องมีโครงสร้างที่เป็นประชาธิปไตย ได้รับเงินอุดหนุนจากสมาชิกไม่ใช่ไปแจกเงินซื้อเสียง ที่แล้วมามีความพยายามที่จะจัดการซื้อเสียงด้วยการมีองค์กรอิสระและการบัญญัติโทษที่แรง แต่ก็ยังไม่ได้ผล การเมืองภาคพลเมืองต้องเข้ามาช่วยหาทางลดอิทธิพลของเงินในทางการเมือง

มาตรฐานทางจริยธรรมของนักการเมือง นักการเมืองต้องมีจริยธรรมสูงกว่าคนทั่วไป ถ้า นักการเมืองมีจริยธรรมต่ำบ้านเมืองจะวิกฤต ในสหรัฐอเมริกาเอ็ดเวิร์ดเคนดีไม่มีทางได้เป็นประธานาธิบดี เพราะพาผู้หญิงไปจมน้ำตายแล้วไม่รับแจ้งความ แกรี่ฮาร์ตต้องออกจากการแข่งขันเป็นตัวแทนของพรรค เพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดีเพราะหนังสือพิมพ์ลงรูปเขาเอาผู้หญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยามานั่งตัก บิลล์ คลินตันไม่สามารถตั้งผู้หญิงคนหนึ่งเป็นรัฐมนตรีได้เพราะเขามีคนใช้ที่บ้านที่เป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ที่อังกฤษจอห์น โปรูโฟโมต้องออกจากรัฐมนตรีเพราะไปนอนกับโสเภณี เหล่านี้แสดงถึงมาตรฐานทาง จริยธรรมของนักการเมืองที่ต้องสูงกว่าคนทั่วไป ถ้าเราเอามาตรฐานระดับนี้เข้าจับจะเหลือรัฐมนตรีสักกี่คน ทุกฝ่ายต้องเข้ามาวางมาตรฐานทางจริยธรรมของนักการเมือง และสังคมเข้ามาติดตามตรวจสอบอย่างจริงจัง เพราะนักการเมืองขาดจริยธรรมนำไปสู่วิกฤตการณ์ของบ้านเมืองซ้ำแล้วซ้ำเล่า

(๕) ภาครัฐกิจกับการส่งเสริมความถูกต้องในบ้านเมือง ภาครัฐกิจเป็นภาคที่มีกำลังมาก ควรจะ รวมตัวกันทำสิ่งดีๆ ในบ้านเมือง ช่วยกันปรับเปลี่ยนการ “โกงแล้วรวย” ไปสู่ “ดีแล้วรวย” ป้องกันธน กิจการเมือง สนับสนุนทิศทางประชาธิปไตยตามที่กล่าวถึงในข้อ ๑-๘ ข้างบน เมื่อประชาธิปไตยลงตัว ฐุรกิจก็จะเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงร่วมกับสังคมไทย

(๑๐) ปรับวิถีคิด นี่เป็นส่วนที่ลึกที่สุดและสำคัญที่สุด เพราะสังคมย่อมเป็นไปตามวิถีคิด แม้ แต่อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ยังกล่าวว่า “เราต้องการวิถีคิดใหม่โดยสิ้นเชิง ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้”

ทางพระมีคำเรียกว่า “สัพพัตถปรามาส” ได้แก่การเข้าไปยึดติดกับความเชื่อและการปฏิบัติ ผิดๆหรือไม่ได้ผล อันจะนำไปสู่ความติดขัด ความรุนแรง และการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงโคน

สังคมไทยมีวิถีคิดแบบสำเร็จรูป ตายตัว แยกส่วน ไม่ใช่วิถีคิดแบบพุทธที่เน้นความเป็นเหตุ บังคับที่หนุนเนื่องอย่างเป็นพลวัต วิถีคิดแบบสำเร็จรูป ตายตัว แยกส่วน ทำให้ขาดวิจารณ์ญาณ เข้าไม่ถึง ความจริง ไม่สามารถจัดความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างตนเองกับผู้อื่นและสิ่งอื่น จึงอ่อนแอทางจริยธรรม และศีลธรรม ตกเป็นเหยื่อของการโฆษณาชวนเชื่อได้ง่าย แบ่งเป็นข้างเป็นข้างตายตัวไม่สามารถเรียนรู้ให้ เข้าใจความซับซ้อนของความเป็นจริงในปัจจุบัน มีความขัดแย้งสูง และไม่เข้าใจ “กระบวนการ” ออกจาก ความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เพราะชอบคำตอบสำเร็จรูปมากกว่า “กระบวนการ”

การคิดแบบสำเร็จรูป ตายตัว แยกส่วน คือการคิดเชิงอำนาจ

การคิดเชิงกระบวนการ คือการคิดเชิงปัญญา

การเปลี่ยนแปลงเชิงลึกที่สุดคือการปรับวัฒนธรรมการคิดเชิงอำนาจไปสู่วัฒนธรรมการคิดเชิง ปัญญา ควรจะมีกลุ่มที่สนใจวัฒนธรรมการคิด สนใจศึกษาอย่างจริงจัง และผลักดันการปรับเปลี่ยนวิถีคิด เชิงอำนาจไปสู่วิถีคิดเชิงปัญญา ผ่านระบบการเรียนรู้ทุกประเภท

ถ้ากระบวนการฟื้นฟูบูรณะประเทศมีความเข้มแข็ง ก็จะใช้วิกฤตการณ์ความรุนแรงเป็นโอกาสที่จะ ฟื้นฟูบูรณะประเทศให้ไปสู่ความเจริญอย่างแท้จริงได้ หรือแม้ป้องกันมิคดียุติกันก็ได้ด้วย

ที่จริงมหาวิทยาลัยควรจะเป็นหัวรถจักรทางปัญญาที่พาสังคมไทยออกจากวิกฤต ในขณะที่ผู้บริหารมีการกิดคิดอยู่กับการบริหารกฎระเบียบ คณาจารย์ควรมีอิสระที่จะรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในการฟื้นฟูบูรณะประเทศ

ทุกภาคส่วนในสังคมควรถือวิกฤตเป็น โอกาสที่จะชะล้างความเชื่อผิดๆ ที่ทำให้บ้านเมืองวิกฤต เปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวางให้ประชาชนปรับเปลี่ยนเป็นพลเมืองที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรีและมีส่วนในกิจการบ้านเมืองให้มากที่สุด ประเทศจึงจะอยู่รอดปลอดภัยและเกิดสันติสุข